

DIVERSITEIT IN LESSEN NEDERLANDS?

Wat doen we in Nederland in de lessen Nederlands aan meertaligheid en diversiteit? Hoe houden we daar rekening mee, hoe wordt het gewaardeerd en gestimuleerd? Aandacht voor deze kenmerken van leerlingen is belangrijk en past in de huidige tijd.

THEUN MEESTRINGA

Als je aan (ervaren) leraren Nederlands vraagt wat ze in de lessen Nederlands aan meertaligheid en diversiteit doen – en dat heb ik gedaan –, is het antwoord: niets. Meertaligheid komt in de lessen Nederlands nauwelijks aan bod en wordt niet gepromoot.

Is dat jammer? Ja, want er worden kansen gemist als je in de les geen gebruik weet te maken van de taalkennis die de leerlingen hebben. Die is immers bijna altijd ruimer dan alleen kennis van Standaardnederlands. Daarnaast is het jammer als je in de taallessen de leerlingen niet weet te stimuleren tot het zelfstandig beter leren van talen. En, als je voorbijgaat aan de taalkennis

die leerlingen in hun hart dragen, kun je dan wel contact met ze maken? De vraag is dan wel, hoe zou dat dan kunnen of moeten.

Deze vraag werd voor mij relevant toen ik op 14 en 15 februari dit jaar op voordracht van het Europees Platform namens Nederland mocht deelnemen aan de workshop *Diversiteit in onderwijs in de meerderheidstaal* van het European Centre for Modern Languages (ECML). Europa, c.q. de Raad van Europa en de aangesloten landen, waaronder Nederland, stimuleren meertaligheid en zien in dat dit meer is dan alleen het aanbieden van onderwijs in moderne talen.* Het doel van het ECML is 'toegang te geven tot plurilinguale benaderingen', zodat leraren in de meerderheidstaal de linguïstische en cultu-

Foto: Anda van Riet

rele diversiteit in de klassen leren aanspreken en daarop kunnen voortbouwen. Het project wil af van de heersende, monolinguale benaderingen van onderwijs en opleiding in de meerderheidstaal – voor zover daarvan sprake is – en in plaats daarvan een verrijkte blik op het onderwijs in de meerderheidstaal promoten. Diversiteit als potentie, en niet als gebrek.

Lerarenopleidingen Nederlands

Gebeurt er in Nederland dan helemaal niets en is hier nog niet over nagedacht? Jawel, en het is goed dit weer eens op een rij te zetten, omdat het gesprek over het positief omgaan met verschillen enigszins verstomd lijkt te zijn, terwijl het als uitwerking van maatwerk wel hoog op

de politieke agenda staat. In de lerarenopleiding is wel degelijk aandacht voor diversiteit, intercultureel onderwijs en meertaligheid. Zo is in de *Kennisbasis Nederlands voor de lerarenopleiding* (HBO-raad, 2009) 'meertalige klassen' een van de ongeveer dertig kernconcepten. Bij dit kernconcept staat de volgende omschrijving:

Invloed van verschillende culturen op een klas- en schoolsituatie: interetnische communicatie, intercultureel handelen, de weerslag van economische, religieuze en politieke wijkontwikkelingen op de schoolsituatie; communicatie: richtlijnen om te kunnen communiceren met anderstalige leerlingen in en rondom de lessen;

Een voorbeeld van een taalportret, daarnaast Waldemar Martyniuk, directeur van het ECML

cultureel perspectief in teksten: interculturele teksten, verschillen in ervaringen en voorkennis van leerlingen (...). (p. 14)

Andere kernconcepten zijn 'Nederlands als tweede taal' en 'taalgericht vakonderwijs'.

In de opleiding wordt aandacht voor diversiteit bijvoorbeeld vertaald in een cursus taalkunde, waarin ook aandacht wordt gegeven aan meertaligheid, de voordelen daarvan en tweetalig opvoeden, of er is een cursus *Diversiteit: taal en cultuur*. Het lijkt daarbij voornamelijk te gaan om neutrale, vrij algemene kennis, en je kunt je afvragen of de gevolgen daarvan wat diversiteit betreft voor de lessen Nederlands van de leraar (in opleiding) niet te vaag blijven. De formulering van het kernconcept 'meertalige klassen' in de *Kennisbasis* lijkt op het eerste gezicht vrij neutraal, maar in wezen wordt meertaligheid daar toch meer als een probleem gezien of als een extra opgave dan als een voordeel of een kans. Dit blijkt ook uit de twee toetsvoorbeelden die de *Kennisbasis* bij dit kernconcept geeft:

- Waaraan kun je zien dat tekstje x niet gericht is op een multiculturele klas?
(A) omdat er geregeld in het wij-perspectief is geschreven
(B) omdat er te veel infrequente woorden in staan

(C) omdat er alleen de moeilijke taalfuncties in voorkomen

(D) omdat er te veel onderschikkingen in staan

- Een docent die lesgeeft in meertalige klassen moet zich bewust zijn van nogal wat factoren, wil hij gericht en functioneel onderwijs verzorgen. Enkele factoren zijn: leeftijd, taalcontact en interactie, moedertaalachtergrond, feedback, intelligentie, beheersing van de eigen taal, taalaanbod.

Deel deze factoren in twee kolommen in:

1. individuele factoren, en
2. sociale factoren.

(p. 14)

Europees perspectief

Vergelijken we dit met omschrijvingen voor de lerarenopleiding die in Europees verband in publicaties van het ECML gegeven worden (Bernaus, Furlong, Jonckheere & Kervran, 2011; Boeckmann, Aalto, Abel, Atanasoska & Lamb, 2011), dan zien we daar onder kennis en begrip doelen staan die door de Nederlandse *Kennisbasis* (HBO-raad, 2009) gedekt lijken te worden. Onderwerpen zijn: kennis van eerste- en tweedetaalverwervingsprocessen en van intercultureel onderwijs; basale kennis van taalkunde; didactische kennis over eerste- en tweedetaalonderwijs.

Maar in die publicaties worden ook *vaardigheden*

gedefinieerd die leraren zouden moeten ontwikkelen, en daar treft ons een andere toon:

- kunnen laten zien dat alle talen een betekenisvolle plaats in de klas hebben;
- respect tonen voor alle talen in de les;
- ruimte creëren in de klas voor de eigen talen, culturen en tradities van de leerlingen;
- leerlingen bewust maken van alle talenkennis die zij bezitten;
- leerlingen laten zien dat ook minder bekende talen en dialecten een bron voor taalleren kunnen zijn, et cetera.

Aan concrete ideeën om dit in lessen in de meerderheidstaal (Nederlands in Nederland) te realiseren ontbreekt het hierbij niet. Een voorbeeld dat in de workshop in Graz naar voren gebracht werd, is het zogenoemde taalportret. Hierbij geef je op een tekening van een lichaam weer welke talen en dialecten je op een of andere manier kunt hanteren, en wat die voor je betekenen.

Nederlandse voorbeelden

Het taalportret doet me denken aan de beschrijving van taalervaringen van de leerling waarmee het (Europees) taalportfolio begint, aan het vierde subdoel van taalbeleid dat we in de jaren negentig onderscheidde: 'Het vertrouwen van meertalige kinderen in eigen kunnen en hun sociale positie op school wordt bevorderd' (Hajer & Meestringa, 1994, p. 59). Mij doet het ook denken aan de ontwikkeling van een methode van geïntegreerd eerste- en tweedetaalonderwijs voor vmbo en de onderbouw havo/vwo in de jaren negentig. Op grond van een blauwdruk (Meestringa et al., 2004) is die methode onder de naam *Schoolslag* bij Meulenhoff Educatief uitgegeven. Kenmerken van die methode waren onder andere: interculturele inslag van tekst (ook fictie) en beeld, systematische aandacht voor woordenschatontwikkeling, samenwerkend leren, taalleerstrategieën, feedback en de ontwikkeling van receptief naar productief. Nog een voorbeeld: de Projectgroep Nederlands vo heeft inzichten uit de tweedetaaldidactiek verwerkt in een praktische didactiek voor *Nederlands in de tweede fase* van het vo.

De laatste tijd – na 9/11, de moorden op Fortuyn en Van Gogh, de permanente beveiliging van Wilders tot aan het participatiecontract van Asscher – is het echter over de mogelijk positieve kanten van meertaligheid van

leerlingen en de rol daarvan in de lessen Nederlands in het voortgezet onderwijs naar mijn indruk stil geworden: de discussie is doodgebloed. In LTT en LTM verschijnt slechts sporadisch een artikel dat gerelateerd is aan de diversiteit van leerlingen in de lessen Nederlands.

De leraren Nederlands doen het overigens bepaald niet slecht, als je afgaat op de resultaten van het PISA-onderzoek (2009). In vergelijking met andere landen halen de laagst scorende leerlingen (de laagste percentielen) relatief veel punten. Er is relatief weinig variantie in de scores van Nederlandse leerlingen – de scores zitten betrekkelijk dicht op elkaar – en de verschillen tussen migrantenkinderen en de rest worden in Nederland voor een belangrijk deel verklaard door socio-economische factoren. Dat duidt allemaal niet op structurele achterstelling van leerlingen. Leraren slagen er behoorlijk in alle leerlingen mee te krijgen, en van uitsluiting van migrantenkinderen lijkt niet veel sprake te zijn. Maar aan de andere kant: er zijn te veel criminele Marokkaans-Nederlandse of Antilliaanse jongens en stoute Marokkaans-Nederlandse meisjes; elk kind dat ontspoord is er een te veel. Als leerlingen zich op school, ook in de lessen Nederlands, welkom en gewaardeerd voelen om wie ze zijn en wat ze met zich meebrengen, zou dat wel eens een positieve bijdrage kunnen leveren aan het terugdringen van spijbelgedrag en schooluitval, en andere vormen van ongewenst gedrag.

Academische geletterdheid

Hoe zou je dan wel aandacht kunnen schenken aan diversiteit, zonder het tot een probleem te maken, zonder je te beperken tot bepaalde doelgroepen, zonder het politiek correct denken van voorheen, op een manier die past bij nieuwe vragen van het vak Nederlands?

Was vroeger de gedachte dat kleuters de taal al helemaal geleerd konden hebben en dat het daarna op

Na 9/11, de moorden op Fortuyn en Van Gogh en de permanente beveiliging van Wilders is het stil geworden over de mogelijk positieve kanten van meertaligheid van leerlingen

school aankwam op herhalen en oefenen, tegenwoordig wint de gedachte terrein dat taal leren gebruiken een veel langer durend proces is, met steeds nieuwe verwachtingen en eisen, in steeds nieuwe contexten. Op school gaat het om het leren van wat academische geletterdheid genoemd kan worden. En academische geletterdheid is voor niemand een eerste taal. Alle leerlingen zijn taalleerders, ook van 'het Nederlands'. De meer academische en professionele talen die de leerlingen op school leren bij de diverse vakken, in de algemeen vormende en de beroepsgerichte vakken, zijn voor geen enkele leerling de moedertaal. Hoe kun je bij Nederlands hierop inspelen?

In de lessen Nederlands wordt wel aandacht geschonken aan doel- en publieksgericht taalgebruik, maar minder aandacht krijgt het feit dat de context waarin taal gebruikt wordt een even belangrijke rol speelt. Een voorbeeld: niet de klasgenoten tot wie een leerling zich tijdens een presentatie richt, bepalen hoe er gesproken moet worden, maar de context van het klaslokaal en de les maken uit hoe een leerling de klasgenoten aanspreekt. Op straat en op het plein zal de leerling diezelfde klasgenoten anders aanspreken: in die andere context gelden andere verwachtingen. Bespreek dit regelmatig. Leerlingen weten hier uit eigen – deels meertalige – ervaring best veel van, maar kunnen ze die kennis ook inzetten bij het leren op school? Hoe vaak wordt hun gevraagd wat ze weten over taalgebruik in verschillende contexten, en naar hun ervaringen met grappige of saillante situaties waarin per ongeluk of opzettelijk 'fouten' worden gemaakt?

Deze insteek gaat een stap verder dan 'geïntegreerd t1- en t2-onderwijs', en biedt meer ruimte. Als het voor alle leerlingen gaat om het leren van nieuwe vormen van taalgebruik, om te leren hoe de betekenis van taal afhankelijk is van de context waarin die taal gebruikt wordt, en het dus gaat om de keuzes die je als taalgebruiker maakt, dan is er ook ruimte om het taalgebruik in verschillende contexten te vergelijken. In de lessen Nederlands gaat het natuurlijk niet om het leren van alledaagse, buitenschoolse varianten van het Nederlands, maar om het leren gebruiken van standaard Nederlands in veeleisende contexten. Meer aandacht voor de manier waarop je varianten van de meerderheidstaal kunt leren, voor taalleer- en -gebruiksstrategieën, voor de autonomie en eigen verantwoordelijkheid van de leerling voor het taalleren in

andere situaties binnen en buiten de school, kan een verrijking van de lessen Nederlands zijn.

Academische geletterdheid is meer dan tekstbegrip en leren decoderen, omdat de taal die hoort bij het leren op school en opleiding kennis op een andere wijze codeert dan de alledaagse manieren die we kennen. Om een voorbeeld van Pauline Gibbons (2009, p. 5) te lenen: een klein kind zal het bijvoorbeeld hebben over koelkastmagneten die aan de koelkast 'plakken'. Meer wetenschappelijk kunnen we deze contextspecifieke kennis herformuleren als een generalisatie: 'magneten trekken bepaalde soorten metaal aan'. Nog abstracter wordt bijvoorbeeld 'magnetische aantrekkingskracht ontstaat tussen ijzerhoudende metalen', en wetenschappelijk spreekt men over een 'magnetisch krachtenveld'. Gibbons laat zien hoe de leraar leerlingen kan helpen van het alledaagse taalgebruik naar meer academische taal te komen door de context van het taalgebruik te veranderen en feedback te geven. Die contexten veranderen door de afstand tot de handeling met de magneten te vergroten, evenals die tot de toehoorder en door van mondeling naar schriftelijk taalgebruik te gaan.

In het (semi)wetenschappelijk discours van de vakken wordt een andere zienswijze op de werkelijkheid gecodeerd dan de alledaagse, een zienswijze die ontwikkeld is in eeuwen van wetenschappelijk onderzoek. Hoe academische geletterdheid te ontwikkelen bij Nederlands en bij andere vakken, dat zijn nieuwe leerplanvragen van deze tijd. ■

NOOT

*Zie <www.ecml.at/malediva>, <http://marille.ecml.at> en <http://carap.ecml.at>.

LITERATUUR

- Bernaus, M., Furlong, A., Jonckheere, S., & Kervran, M. (2011). *Plurilingualism and pluriculturalism in content-based teaching: A training kit*. Graz: ECML.
- Boeckmann, K.-B., Aalto, E., Abel, A., Atanasoska, T., & Lamb, T. (2011). *Promoting plurilingualism: Majority language in multilingual settings*. Graz: ECML.
- Gibbons, P. (2009). *English learners, academic literacy and thinking*. Portsmouth: Heinemann.
- Hajer, M., & Meestringa, T. (1994). *Schooltaal als struikelblok: Praktische wenken voor alle docenten*. Bussum: Coutinho.
- HBO-raad. (2009). *Kennisbasis Nederlands, Engels, Duits, Frans, Spaans voor de lerarenopleiding voortgezet onderwijs*. Den Haag: HBO-Raad. Geraadpleegd via <http://www.hbo-raad.nl>
- Meestringa, T., Hacquebord, H., Hajer, M., Linden, T. van der, Verbeek, J., & Witte, T. (1994). *Nederlands zonder etnische grenzen*. 's-Hertogenbosch: KPC.
- Projectgroep Nederlands vo. (2002). *Nederlands in de tweede fase*. Bussum: Coutinho.

agenda

- 28 september 2013**, Jaarlijkse Studiedag Spaans, Utrecht, <www.levendetalen.nl>
- 2 – 13 oktober 2013**, Kinderboekenweek 2013, <www.kinderboekenweek.nl>
- 4 oktober 2013**, TPRS-netwerkbijeenkomst, Utrecht, <www.tprsplatform.nl>
- 8 oktober 2013**, Het Taalcongres, Amsterdam, <www.hettaalcongres.nl>
- 25 oktober 2013**, Dag van de Friese Taalkunde, Leeuwarden, <www.fryske-akademy.nl>
- 1 november 2013**, Landelijke Studiedag Levende Talen, Utrecht, <www.levendetalen.nl>
- 1 – 30 november 2013**, Nederland Leest, <www.nederlandleest.nl>
- 16 november 2013**, Congres Onze Taal, Breda, <www.onzetaal.nl>
- 28 november 2013**, Juvenes Translatores, <<http://ec.europa.eu/translatores>>
- 29 – 30 november 2013**, HSN, Utrecht, <www.hetschoolvaknederlands.org>
- 13 – 14 december 2013**, Morfolo-giedagen 2013, Leeuwarden, <www.fryske-akademy.nl>

Drongo Festival

Op 28 september vindt aan de Oosterdokkade in Amsterdam het Drongo Festival over meertaligheid plaats. Drongo richt zich op iedereen die in de moderne meertalige wereld zijn weg wil vinden. Het festival biedt onder andere een informatiemarkt, voorleessessies, spoedcursussen en workshops, taallabs en speeltafels, films, lezingen, helpdesks, een netwerkcafé, een seminar van Concorde Group, de dag van het Chinees en een kinder- en cultureel programma. Er is ook een Engelstalig programma.

Voor meer informatie, zie <www.drongo-festival.nl>.

binnenkort

Juvenes Translatores

Op 28 november vindt de zevende editie van de vertaalwedstrijd Juvenes Translatores plaats. De wedstrijd, die wordt georganiseerd door het directoraat-generaal Vertaling van de Europese Commissie, is erg in trek. Bij de zesde editie waren er ruim 3.000 inzendingen van meer dan 700 scholen uit de hele EU. Zoals elk jaar hebben toen de deelnemende leerlingen, die allemaal 17 jaar oud zijn, één bladzijde tekst van één officiële EU-taal naar een andere officiële EU-taal vertaald. De inzendingen zijn vervolgens nagekeken door vertalers van de Europese Commissie. Anne-Mieke Thieme, leerling van het Marnix College in Ede, werd vorig jaar de Nederlandse winnaar. Na de wedstrijd zijn de winnaars (één per lidstaat) samen met hun docent uitgenodigd bij de Europese Commissie in Brussel.

Dit jaar kunnen scholen zich tot 20 oktober rechtstreeks inschrijven, waarna een elektronische loting plaatsvindt: het aantal scholen per land hangt af van het aantal zetels van dat land in het Europees parlement. Op 28 november vertalen alle scholieren in alle lidstaten een tekst onder toezicht van een docent. Vertalers van de Europese Commissie kijken de vertalingen na en selecteren de beste vertaling per land. De 28 winnaars worden uitgenodigd voor een driedaagse reis naar Brussel en krijgen een trofee.

Voor meer informatie, zie <<http://ec.europa.eu/translatores>>.

Erik of het klein insectenboek is het boek dat centraal staat tijdens Nederland Leest 2013, dat duurt van 1 tot en met 30 november. Tijdens de landelijke campagne Nederland Leest wordt iedereen uitgenodigd met elkaar in discussie te gaan over één bepaald boek. Leden van de openbare bibliotheek krijgen het boek *Erik of het klein insectenboek* van Godfried Bomans gratis.

In 2012 stond *De donkere kamer van Damokles* van Willem Frederik Hermans centraal. In 2011 was dat *Het leven is vurrukkulluk* van Remco Campert. In 2010 las heel Nederland *De grote zaal* van Jacoba van Velde, in 2009 de roman *Oeroeg* van Hella S. Haasse. In 2008 stond *Twee vrouwen* van Harry Mulisch centraal, in 2007 *De gelukkige klas* van Theo Thijssen. In 2006, het eerste jaar, stond *Dubbelspel* van Frank Martinus Arion centraal. In het algemeen geldt voor boeken die in aanmerking komen voor Nederland Leest het volgende: ze moeten literaire waarde hebben, ze mogen niet recent zijn (de tand des tijds doorstaan hebben), ze moeten geschikt zijn voor een breed publiek, ze moeten aanleiding geven tot discussie.

Voor meer informatie, zie <www.nederlandleest.nl>. Lesmateriaal is beschikbaar via de site Lezen voor de Lijst op <<http://tiny.cc/lm-erik>>.